UUDEN ASUKKAAN TIETOLOMAKE

Työkalu Tynkäkujan asuntolan henkilökunnalle

Annakaisa Rauhalammi

Opinnäytetyö, kevät 2018

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Rauhalammi, Annakaisa. Uuden asukkaan tietolomake- Työkalu Tynkäkujan asuntolan henkilökunnalle. Sivuja 35, 2 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Pori. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosionomi (AMK).

Porin kaupungin vammaispalveluiden alaisuudessa toimivalle Tynkäkujan asuntolalle toteutettiin lomake opinnäytetyönä, jonka uusi asukas saa täytettäväkseen. Kun Tynkäkujalle muuttaa uusi asukas, hänestä ei yleensä ole kattavasti saatavilla perustietoa, joten tietolomake tulee sitä varten, jotta asuntolan työntekijät saisivat mahdollisimman kokonaisvaltaisen kuvan asuntolaan muuttavasta henkilöstä; niin hänen diagnoosistaan, läheisistään kuin vähän myös hänen historiastaankin.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa selvitettiin kehitysvammaisuuden diagnosointia, kehitysvammatyön historiaa sekä kehitysvammaisten henkilöiden itsenäistymistä ja muuttamista pois lapsuudenkodista. Teoriassa käsiteltiin myös kehitysvammaisuuden syitä ja miten asuntolaan hakeudutaan asumaan.

Uuden asukkaan tietolomakkeen tekoa varten käytettiin kyselylomaketta Tynkäkujan asuntolan henkilökunnalle. Sen avulla kerättiin tietoa, mitä tietoja he halusivat saada uudesta asukkaasta ennen hänen muuttoaan. Tietolomakkeen teossa yhdistettiin kyselylomakkeilla saatu asiantuntijatieto kehitysvammaisuuden teoriatietoon. Opinnäytetyössä käytettiin lähteinä teoksia kehitysvammaisuudesta sekä erilaisia nettisivustoja kehitysvammaisuudesta. Opinnäytetyössä käytettiin myös Porin kaupungin nettisivuja, joiden avulla selvitettiin, miten kehitysvammaisten henkilöiden muutto tapahtuu Porissa.

Asiasanat: kehitysvamma, asuntola, tietolomake, asukas

ABSTRACT

Rauhalammi, Annakaisa. A new inhabitant's data form. A tool for the employees of the housing service unit for disabled people. 35p., 2 appendices. Language: Finnish. Spring 2018. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of this bachelor thesis was to produce a data form for the housing service. The unit named Tynkäkuja housing service unit is meant for people with intellectual disabilities and is a part of the services for people with disabilities provided by the city of Pori.

Normally, when a person moved to the unit, the employees had no prior information about the person's diagnoses, family or life history in general. The employees struggled with the lack of information, including the contact information of the inhabitant's family. The need for producing an electronic data form as a part of thesis work arose from working life and the work training period.

This thesis included the product, the electronic form and theory section. The theoretical part of the thesis discussed the diagnosis of disabilities and the history of the work with people with disabilities, the independence of the mentally disabled people and their moving out from the childhood home. The theory part also discussed the causes of intellectual disability and how to apply to a housing service unit.

The data was collected by a survey and the questionnaires were addressed to the employees of the housing service unit. The questions concerned what basic information were important to know in advance before the resident moves in. In the planning phase was utilized the expertise knowledge from the respondents combined with the theory of intellectual disability. The theoretical framework included sources of intellectual disability as well as various websites about disabilities. Various websites updated by the city of Pori were used to find out how the move in- process for an applicant takes place in Pori.

Key words: disabled person, housing service unit, data form, inhabitant

SISÄLLYS

1 JOHDANTO 5

2 KEHITYSVAMMAISUUS 6
2.1 Älyllinen kehitysvamma 7
2.2 Kehitysvammahuollon historiaa 8
2.3 Kehitysvammaisuuden esiintyvyys 9
2.4 Kehitysvamman diagnosointi 9
2.5 Kehitysvammaisuuden syyt 11

3 KEHITYSVAMMAISEN ITSENÄISTYMINEN 12
3.1 Kehitysvammaisen nuoren aikuistuminen 12
3.2 Itsenäisyyden tukeminen 13
3.3 Kehitysvammaisen itsemääräämisoikeus 14
3.4 Kehitysvammaisen irtautuminen lapsuudenkodista 16

4 KEHITYSVAMMAISTEN ASUMISPALVELUT 18
4.1 Kehitysvammaisen nuoren muutto lapsuudenkodista 18
4.2 Kehitysvammaisten asuminen Porissa 20
4.4 Onnistunut muutto asuntolaan 21

5 TIETOLOMAKKEEN LAATIMINEN 24
5.1 Kyselymenetelmän käyttö 24
5.2 Kyselyaineiston analysointi 26

6 YHTEENVETO 28
LÄHTEET 30
LIITE 1: kyselylomake Tynkäkujan asuntolan henkilökunnalle 32
LIITE 2: Uuden asukkaan tietolomake 33

1 JOHDANTO

Tein produktiomuotoisen opinnäytetyön, jonka produkti on tietolomake Tynkäkujan asuntolaan muuttavalle uudelle asukkaalle. Asukas täyttää ja palauttaa sen ennen muuttoaan, jotta asuntolan henkilökunnalla on mahdollisimman paljon tietoa saatavilla uudesta asukkaasta ja näin ollen hänen kotiutumisensa asuntolaan onnistuu paremmin. Henkilökunnalle on tärkeää saada uudesta asukkaasta mahdollisimman laajasti ja kattavasti tietoa jo etukäteen. Sen avulla osataan toimia uuden asukkaan kanssa paremmin, kun tiedossa on muun muassa hänen arkirutiineitaan, heikkouksiaan ja vahvuuksiaan.

Uuden asukkaan tietolomakkeelle on käyttöä asuntolassa, koska tähän asti uudesta asukkaasta ei ole tiedetty välttämättä edes diagnoosia hänen muuttaessaan ja perustietojen etsimiseenkin on mennyt aikaa. Lomake auttaa henkilökuntaa myös esimerkiksi hoito- ja palvelusuunnitelman laatimisessa. Lomake on asuntolan käytössä sähköisessä muodossa, jotta on helppoa tulostaa se tietokoneelta tarpeen vaatiessa.

Tietolomakkeen laatimista varten esitin kysymyksiä Tynkäkujan asuntolan henkilökunnalle ja vastausten perusteella laadin tietolomakkeen. Lomakkeen teossa käytin hyväkseni myös teoriaa kehitysvammaisista, heidän itsenäistymisestään ja muutostaan pois lapsuudenkodista sekä otin myös huomioon hiljattain tarkentuneet määritelmät koskien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta. Tynkäkujan asuntolassa työskentelevät ovat pääsääntöisesti työskennelleet siellä useita vuosia, joten heiltä sai hyviä vinkkejä ja näkökulmia lomakkeen laadintaan. He ovat vuosien varrella huomanneet työssään, mistä tiedoista olisi hyötyä uuden asukkaan muuttaessa asuntolaan asumaan. Lomakkeen laadinta oli melko haastavaa, koska olisi ollut paljon kysymyksiä, joita piti karsia, ettei lomakkeesta tullut liian pitkä. Liian pitkään lomakkeeseen uuden asukkaan olisi hankala vastata eikä motivaatio tai keskittymiskykykään olisi luultavasti heillä riittänyt. Lomake on tarkoitus täyttää yhdessä omaisen kanssa.

Teoriaosuudessa käytin opinnäytetyössäni kehitysvammaisuuden eri muotoja sekä esiintyvyyttä ja syitä, koska kuten vammattomatkin ihmiset, myös kehitysvammaiset ovat yksilöitä ja eri vammat vaikuttavat eri tavoin ihmisen toimintakykyyn ja persoonaan. Kehitysvammaisten kanssa toimiessa tulee ottaa huomioon ihminen yksilöllisesti, mutta tulee huomioida myös vamman aiheuttamat rajoitteet toimintakyvyssä, motorisissa taidoissa sekä myös kommunikoinnissa.

Ammatillinen tavoitteeni opinnäytetyössäni oli koota yhteen eri vammaisuuden muotoja ja syitä, oppia asuntolaan muuttamisen vaiheet sekä pohtia nyt kovasti pinnalla olevaa kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta ja sitä, miten se vaikuttaa heidän asuinpaikkansa valintaan. Koen, että opinnäytetyöstäni on apua niille uusille työntekijöille tai opiskelijoille, joilla ei ole aikaisempaa kokemusta kehitysvammaisten kanssa toimimisesta.

2 KEHITYSVAMMAISUUS

2.1 Älyllinen kehitysvamma

Isoaivojen kuorikerroksen poikkeava toimintakyky aiheuttaa henkilön kehitysvammaisuudessa esiintyvät oireet. Kehitysvammaan liittyy usein muitakin häiriöitä, kuin älykkyyteen liittyviä. Liitännäisoireina voi olla motorista kömpelyyttä, puheen tuottamisen vaikeutta ja muuta poikkeavaa käytöstä. Vaurion laajuus ja sijainti vaikuttavat siihen, millaisia oireita se aiheuttaa. Kehitysvammaisilla on yleisesti puutteita kehitysiässä saavutettavissa taidoissa, kuten älykkyydessä, sosiaalisissa taidoissa, kielellisissä kyvyissä sekä motorisissa taidoissa. (Rinnekotisäätiö 2017.)

Kehitysvamma tarkoittaa sitä, että henkilöllä on ymmärtämis- ja käsityskyvyn alueella vammaa. Kehitysvammaisten on vaikeaa oppia uusia asioita ja käsitteellisiä asioita. Vaikka kehitysvamman asteen määrittämiseen käytetään älykkyysosamäärätestejä, riippuu kuitenkin paljon myös kasvatuksesta, elämänkokemuksista, oppimisesta ja elinympäristöstä, millaiseksi aikuiseksi kehitysvammainen kasvaa. Kuten vammattomatkin ihmiset, myös kehitysvammaiset ovat yksilöllisiä ja heillä on omat persoonallisuutensa, vahvuutensa, mahdollisuutensa ja kykynsä. Kehitysvammalaissa määritellään kehitysvammaiseksi henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on häiriintynyt tai estynyt joko synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman takia. Kehitysvammaisuuden kriteereinä ovat alle 70: n älykkyysosamäärä sekä heikko sosiaalinen selviytyminen. Kehitysvamma todetaan aina ennen 18: aa ikävuotta. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2006, 165.)

Älyllinen kehitysvamma jaotellaan lievään, keskivaikeaan, vaikeaan ja syvään sen asteen mukaisesti älykkyysosamäärän perusteella. Henkilöllä on lievä älyllinen kehitysvamma, jos hänen älykkyysosamääränsä on 50-69, keskivaikea, jos äo on 35-49, vaikea, jos äo on 20-34 ja syvä, jos äo on alle 20. Lievästi älyllisesti kehitysvammaisten älykkyysikä on n. 9-11 vuotiaan tasolla, keskivaikean 6-8, vaikean 3-5 ja syvän 0-2. Aiemmin normaalin älyllisen suorituskyvyn alaraja oli älyk-

kyysosamäärä 85 ja näihin rajoihin jääneistä henkilöistä käytettiin nimitystä heikkolahjaiset. Nimityksestä on kuitenkin luovuttu WHO:n tautiluokituksessa. (Kaski, Manninen & Pihko 2013, 18.)

2.2 Kehitysvammahuollon historiaa

Kehitysvammaisuutta käsitteenä ei tunnettu Suomessa vielä 1800- luvun lopulla, vaikka kehitysvammaisia on ollut aina. Siihen aikaan heitä kutsuttiin tylsämielisiksi ja jos omaiset eivät voineet pitää heistä huolta, heidät laitettiin vaivaistaloon. Perttulan tylsämielisten kasvatuslaitos perustettiin vuonna 1891 ja sen jälkeen perustettiin hoito- osastoja ja rakennettiin hoitolaitoksia kehitysvammaisille, jotka toimivat kristillisiä arvoja noudattaen ja niiden toimintakulttuuri oli hyvin sairaalamainen. 1900- luvun alussa kehitysvammaisia pidettiin rikollisina, köyhinä ja heidän ajateltiin harjoittavan haureutta. Heidän ei uskottu tuolloin integroituvan teollistuvaan yhteiskuntaan. Silloin uskotiin, että vajaamielisyys periytyy sukupolvelta seuraavalle. Se johti siihen, että myös maailmalla niin kuin Suomessa hyväksyttiin pakkosterilisaatiolaki. (Verneri 2016.)

Vajaamielislaki astui voimaan vuonna 1958 Suomessa. Suomeen tuli vajaamielispiirit ja jokaiseen vajaamielispiiriin piti rakentaa oma keskuslaitos. 1960- luvulla rakennettiin siis monta vajaamielisille tarkoitettua laitosta. Kuitenkin aika pian tuon jälkeen, 1970- luvulla, alkoi ajatusmaailma muuttua siihen suuntaan, että normalisaation avulla saadaan aikaiseksi kehitysvammaisille mahdollisimman samankaltaiset enemmistön normit kuin muillakin yhteiskunnassa oli. Uusi kehitysvammalaki astui voimaan vuonna 1978 ja se korosti avohuoltoa ensisijaisena huoltomuotona. (Verneri 2016.)

1980- luvulla alettiin laitoshuoltoa kritisoida varsinkin alan järjestöjen taholta. Tuohon aikaan korostettiin normalisaatiota ja integraatiota, joiden avulla haluttiin muuttaa kehitysvammaisten olosuhteet mahdollisimman samanlaisiksi kuin normaaliväestöllä. Sen johdosta kehitysvammaisten asuntoloita alettiin rakentaa keskelle tavallisia asuinalueita. Asuntoloita, jotka ovat ohjattuja ja joissa ei ollut yövalvontaa, alettiin perustaa 1980- luvulla. 2000- luku on puolestaan ollut aute-

tun asumisen yksiköiden rakentamisen aikaa ja niissä on myös yövalvonta. Tuetun satelliittiasumisen muodot ovat kehittyneet hitaammin. Niissä kehitysvammainen henkilö saa apua ja tukea arkeensa läheisestä asuntolasta ja sen avulla pystyy asumaan itsenäisesti. (Verneri 2016.)

2.3 Kehitysvammaisuuden esiintyvyys

Suomessa on arviolta 50 000 älyllisesti kehitysvammaista henkilöä, eli 1% koko väestöstä. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmät ja Kela tunnistavat näistä 35 000. Tämä selittyy sillä, että osa kehitysvammoista jää määrittämättä esimerkiksi autismin, psykoosin, puhe- tai liikuntavamman tai mielenterveyshäiriön vuoksi. Kehitysvammalain perusteella annettavan erityishuollon palvelujen piiriin kuuluu 27 000 henkilöä. Vaikeimmin vammautuneet henkilöt usein kuolevat ennen kuin ehtivät päästä erityishuollon piiriin, mutta alhainen lukema johtuu myös siitä, että suurelle joukolle sellaisia ei haeta erityishuoltoa, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia. (Kaski ym. 2013, 21–22.)

Insidenssiä eli syntyvien ikäluokkien vammaisuuden ilmaantumista pienentävät nykyaikainen sikiödiagnostiikka ja -seulonnat, elinympäristön riskitekijöiden tunnistaminen, raskauden ja synnytyksen hyvä hoito ja vastasyntyneen häiriöiden nopea toteaminen. Siihen vaikuttavat myös keskushermoston infektioiden hyvä hoito sekä lapsuusiän tapaturmien ehkäisy. Lääketiede kehittyy jatkuvasti ja sen ansiosta osa vammaisuuden syistä voidaan ehkäistä. (Kaski ym. 2013, 329–330.)

2.4 Kehitysvamman diagnosointi

Suurin osa kehitysvammoista todetaan lapsuudessa ja mitä vaikeampi vamma on, sitä aikaisemmin se voidaan todeta. Lievä kehitysvamma saatetaan huomata vasta lapsen aloitettua koulun, jolloin huomataan hänen laaja-alaiset oppimisvai-

keutensa ja hidasoppisuutensa. Lapsen kasvua ja kehitystä seurataan lastenneuvoloissa ja jos lapsen kehityksessä havaitaan poikkeamia, lapsi ohjataan keskus- ja yliopistollisiin sairaaloihin jatkotutkimuksiin. Saadakseen kehitysvammadiagnoosin, vaaditaan tarkat psykologiset, lääketieteelliset ja sosiaaliset tutkimukset. (Malm ym. 2006, 166.)

Alustavat tutkimukset tehdään usein avohoidossa terveyskeskuksessa, kasvatus- ja perheneuvolassa tai lasten ja nuorten psykiatrisessa toimistossa lääkärin ja psykologin yhteistyönä. Tutkimuksiin varataan tarpeeksi aikaa ja ne uusitaan tarpeen vaatiessa. Työryhmän lääkäri ohjaa lapsen keskussairaalaan neurologisiin tutkimuksiin. (Kaski ym. 2013, 30.)

Tutkimuksiin tultaessa lapsen esitiedot ovat tärkeitä. On tärkeää saada selville, jos lapsen lähisuvussa on sairauksia ja varsinkin sellaisia, joissa on poikkeavaa kehitystä. Äidin raskaudenaikaiset tulehdustaudit ja alkoholin tai huumeiden käyttö voivat vaurioittaa sikiötä, joten ne tulisi saada lääkärin tietoon. Raskauden kesto ja synnytyksen kulku voivat olla myös vaikuttavia tekijöitä kuten lapsen aikaisemmat sairaudet, tapaturmat, vaikeat infektiot, kohtaukset ja käytöshäiriötkin. (Kaski ym. 2013, 30.)

Lääketieteellisissä tutkimuksissa otetaan selvää lapsen suvusta, sikiövaiheista ja syntymän sekä sen jälkeisistä tapahtumista. Psykologisten testien tarkoitus on selvittää lapsen kyvyt, kehitystaso ja myös persoonallisuuden rakenne. Sosiaalisissa tutkimuksissa selvitetään perheen taloudellinen tilanne, asumisolot, keskinäiset suhteet ja muut tekijät, jotka saattavat vaikuttaa lapsen kehitykseen. Tutkimuksilla poissuljetaan lapsen puutostilan vaikutus hänen kehitykseensä. Puutostila eli deprivaatio voi olla joko aineellista, jolloin lapsi ei köyhyyden vuoksi saa tarpeeksi ruokaa kasvaakseen ja kehittyäkseen tai emotionaalista, jolloin kehityksen estää emotionaalisesti köyhä kasvuympäristö. Deprivaatio voi olla myös kognitiivista, jolloin lapsella ei ole älyllisiä virikkeitä tai sensorista, jolloin lapsen kasvuympäristöstä puuttuvat aistiärsykkeet. (Malm ym. 2006, 166.)

2.5 Kehitysvammaisuuden syyt

Kehitysvammaisuus johtuu pre-, peri- tai postnataalisista syistä. Prenataaliset syyt ovat ennen lapsen syntymää tapahtuvia kehityksen häiriöitä, joita on noin puolet kaikista kehitysvammaisista. Prenataalisia syitä ovat esim. kromosomimuutokset, sukupuolikromosomien häiriöt, periytyvät sairaudet sekä sikiökauden erilaiset sairaudet ja tuntemattomista syistä johtuvat sairaudet. Yleisimpiä kromosomimuutoksia ovat Downin oireyhtymä sekä Fragile x- oireyhtymä. (Malm ym. 2006, 167.)

Perinataalisia syitä on noin 12% ja ne liittyvät syntymän aikaisiin tai alle yhden kuukauden ikäisen lapsen vammoihin. Lapsen vammaisuutta voivat aiheuttaa äidin raskausmyrkytys, vauvan hypoglykemia eli veren pieni sokeripitoisuus, immunisaatio, jolloin äidin ja sikiön veriryhmät eivät sovi yhteen, herpesinfektio, hypoksia eli hapen puute, vauvan pulssittomuus, synnytyksessä aiheutunut mekaaninen vamma, keskosuus tai yliaikaisuus. (Malm ym. 2006, 173, 175.)

Postnataaliset syyt taas ovat tämän jälkeen tapahtuvia vammautumisia ja niitä on noin 8% tapauksista. 30%:ssa tapauksista kehitysvammaisuuden syytä ei pystytä selvittämään. Tärkein postnataalinen kehitysvammaisuutta aiheuttava syy on keskushermoston infektiot, esim. aivotulehdus ja aivokalvontulehdus. Postnataalisesti vammautumista aiheutuu myös onnettomuuksista ja kotitapaturmista johtuen. Lapsena koettu psykoosi voi aiheuttaa kehityksen viivästymisen tai pysähtymisen, jos lapsen kontaktinotto ympäristöönsä estyy häiriön vuoksi. Kasvuympäristön virikkeellisyys, psykososiaaliset tekijät ja tunne-elämää koskevat tekijät vaikuttavat myös lapsen kehitykseen. (Malm ym. 2006, 173–176.)

3 KEHITYSVAMMAISEN ITSENÄISTYMINEN

3.1 Kehitysvammaisen nuoren aikuistuminen

Kehitysvammaisia tulee aina kunnioittaa aikuisena ja tasavertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Kehitysvammaistenkin aikuisuuteen kuuluvat itsenäisyys ja riippumattomuus. Suurin osa kehitysvammaisista kuitenkin tarvitsee toisten tukea ja apua koko elämänsä ajan. Siksi onkin tärkeää löytää tasapaino mahdollisimman suuren itsenäisyyden ja välttämättömän riippuvuuden väliltä. Jotta pystytään tukemaan kehitysvammaista aikuistumaan, on hänelle tärkeää antaa ikätason mukaisen elämän malli. Asuntoloissa työskentelevien tai muiden kehitysvammaisten kasvattajina toimivien tehtävänä on opettaa jokapäiväisessä elämässä tarvittavia taitoja aikuistuvalle nuorelle. (Malm ym. 2006, 196.) Sen takia lomakkeessa on hyvä kysyä uuden asukkaan vahvuuksia ja heikkouksia, jotta osataan ohjata asukasta oikealla tavalla ohjaajien tietäessä, missä asioissa asukas eniten tarvitsee tukea ja ohjausta. Samalla opitaan, mitkä ovat asukkaan vahvoja osa-alueita ja pystytään antamaan hänelle niissä tarvittavaa itsenäisyyttä ja riippumattomuutta.

Kehitysvammaiset tarvitsevat tukea ja ohjausta siinä, että he osaavat hoitaa asioita kotona ja myös kodin ulkopuolella. Monella on vaikeuksia sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, joten siinäkin he tarvitsevat harjoitusta ja ohjausta. Kehitysvammaiset ovat usein itsekeskeisiä, joten heille on tarpeen opettaa yhdessä asumisen ja toimimisen taitoja ja sitä, että he osaavat ottaa muutkin huomioon ja kantaa yhteistä vastuuta. Kehitysvammaisen aikuistuessa on tärkeää opettaa heille kantamaan vastuuta omasta käytöksestään ja taitoa itsestään huolehtimisessa. (Malm ym. 2006, 196.) Kyselylomakkeessa kysytään asukkaan kommunikointitaitoja, jotta tiedetään, miten hän pystyy kommunikoimaan muiden kanssa. Jos asukas muuttaa asuntolaan lapsuudenkodistaan, hänen on vaikeampi sopeutua asuntolaelämään ja asuntolan sääntöihin. Jos hän taas muuttaa toisesta asuntolasta, se on hänelle helpompaa. Siksi lomakkeessakin kysytään aiempia asuinpaikkoja, jotta voidaan mahdollisimman hyvin saada asukas sopeutumaan asuntolaan ja tukea häntä siinä.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000§7) vaatii, että henkilölle on sosiaalihuoltoa toteutettaessa laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma. Palvelusuunnitelma on toimintasuunnitelma, joka ohjaa asiakasta ja sosiaalihuollon ammattilaista. Suunnitelmaan kirjataan ne palvelut ja tukitoimet, joita vammainen henkilö tarvitsee jokapäiväisestä elämästään suoriutumiseen. Palvelusuunnitelmassa tulee huomioida vammaisen toivomukset, mielipiteet ja yksilölliset tarpeet. Palvelusuunnitelmaan kirjataan asumiseen, henkilökohtaiseen apuun, liikkumiseen, tulkkaukseen, apuvälineisiin ja muihin tukitoimiin liittyvät palvelut. Palvelusuunnitelma tarkistetaan olosuhteiden muuttuessa tai kahden-kolmen vuoden välein. (Ekmark, Heiniluoma, Huotari, Leino & Puranen 2010, 11–12.) Tietolomake auttaa asuntolan henkilökuntaa hoito- ja kuntoutussuunnitelman tekemisessä, koska lomakkeessa kysytään asukkaan vahvuuksista ja heikkouksista, motorisista taidoista, kommunikaatiokyvystä sekä vapaa-ajanvietosta ja siihen kirjataan ne toimet, joilla toimintakykyä saadaan parannettua.

3.2 Itsenäisyyden tukeminen

Terveiden ihmisten aikuistumiseen liittyy itsenäistyminen ja itsemääräämisoikeus. Aikuinen saa päättää itse omista asioistaan, mutta hänellä on myös vastuu tekemisistään. Aikuistumiseen liittyy lähes poikkeuksetta muutto omaan kotiin, ammatin ja työpaikan hankkiminen ja perheen perustaminen. Kehitysvamma aiheuttaa haasteita näihin normaaleihin aikuistumisrituaaleihin. Kehitysvammaisilla nuorilla aikuistumisprosessi kestää tavallisesti kauemmin kuin muilla nuorilla. Elämäntaitojen puuttumisen lisäksi asiaan vaikuttavat käytännön ongelmat. Monetkaan kehitysvammaiset eivät kykene toimimaan oma-aloitteisesti arkielämässä, eivät kykene itsenäiseen päätöksentekoon ja sosiaaliset tilanteet ovat monelle haastavia. (Malm ym. 2006, 400.) Lievästi kehitysvammaiset saattavat oppia maksamaan itse laskunsa ja huolehtimaan itsestään pienen ohjauksen avulla. Lomakkeessa kysytään edunvalvojan nimeä, jotta saadaan tietoa, kuka huolehtii asukkaan raha-asioista. Työ- ja opiskelupaikkaa kysytään myös, jotta voidaan tarvittaessa auttaa esimerkiksi avotyöpaikan hankinnassa tai miettiä, mitä asukas voisi tehdä opiskelujensa päättyessä. Monet asuntolaan muuttavista

ovat nuoria, joilla on opiskelut kesken, niin heidän kanssaan on hyvä tehdä jatkosuunnitelmia ja miettiä niitä jo ennen muuttoakin, koska työllistyminenkin on hidas prosessi kehitysvammaisten kohdalla.

Kehitysvammaisten aikuistumista voidaan parhaiten tukea kohtelemalla heitä ikätasoisesti ja antamalla heille ikätason mukainen elämisen malli. Mahdollisimman itsenäistä asumista ja omien asioiden hoitamista voidaan harjoitella tukemalla kehitysvammaisen selviytymistä päivittäisistä toiminnoista. Normalisaatioperiaatteen mukaisesti jokaisella kehitysvammaisella tulisi olla mahdollisuus muuttaa pois lapsuudenkodistaan hänelle sopivaan asumismuotoon. Suomessa on noin 3500 keski-ikäistä kehitysvammaista, jotka edelleen asuvat lapsuudenkodissaan ja joiden vanhemmat ovat hoitaneet heitä koko heidän elämänsä. (Malm ym. 2006, 402.)

Vähäinen sosiaalinen vuorovaikutus ja niukat kokemukset yhteisasumisesta muiden kanssa vähentävät aikuistuvan kehitysvammaisen elämänhallintaa. Omatoimisuutta voidaan kuitenkin edistää kehittämällä sosiaalista kanssakäymistä. Kehitysvammaiselle on tärkeää muodostaa itsestään käsitys ihmisenä, ympäristön odotuksista, vuorovaikutustaidoista, ystävyyssuhteista sekä seurustelusta. (Kaski ym. 2013, 203.) Monesti asuntolaan muutetaan lapsuudenkodista eikä ole kokemusta muiden kanssa asumisesta. Lomake auttaa henkilökuntaa saamaan etukäteistietoa asukkaasta ja näin auttaa häntä ystävystymään muiden asukkaiden kanssa sekä etsiä hänelle harrastus muiden asukkaiden kanssa, jotta tutustuminen lähtisi hyvin käyntiin.

3.3 Kehitysvammaisen itsemääräämisoikeus

10.6.2016 kehitysvammalakiin tuli merkittäviä muun muassa itsemääräämisoikeutta koskevia muutoksia ja ne toteutettiin nopealla aikataululla ilman toimeenpanoaikaa. Muutokset liittyvät YK:n vammaissopimukseen, joka ratifioitiin Suomessa toukokuussa 2016. Vammaissopimuksen tarkoituksena on taata kaikille samat oikeudet, riippumatta siitä, onko henkilöllä vammaa vai ei. Sopimuksen mukaan vammaisia tulee kohdella samoin kuin muitakin ihmisiä. Vammaisilla on

myös oikeus osallistua yhteiskunnan toimintaan tasavertaisesti muiden kanssa. (Satakunnan sairaanhoitopiiri 2017.)

Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan yksilön oikeutta päättää omista asioistaan ja oikeutta määrätä omaa elämäänsä. Itsemääräämisoikeuden perustana on se, että jokaisella ihmisellä on oikeus yhdenvertaisuuteen, henkilökohtaiseen vapauteen sekä koskemattomuuteen. Jokaista ihmistä on kohdeltava kunnioittavasti. (Brusas, Nevala, Koivisto, Rautanen & Sgureva 2014, 7.) Nykyisessä arkiymmärryksessä itsemääräämisoikeus määritellään siten, että jokainen saa tehdä mitä haluaa, mutta ihmisellä on myös oikeus turvallisiin rajoihin ja tukeen. Henkilön omista näkemyksistä riippumatta terveyden ja turvallisuuden varmistaminen on kuitenkin ensisijaista. Pitää myös muistaa, että ihminen on aina vastuussa omien valintojensa, päätöstensä ja toimiensa seurauksista. Ihminen saa päättää omista asioistaan, kunhan kukaan muu ei vahingoitu sen seurauksena. (Satakunnan sairaanhoitopiiri 2017.)

Asuntolassa asuvien on saatava tehdä omat valintansa sekä päättää itseään koskevissa asioissa. Itsemääräämisoikeus koskee kaikkia asukkaita ja myös heidän jokapäiväisiä toimiaan. Asukkaiden oikeus itsemääräämiseen ei saa hukkua kustannuksien tai tarkoituksenmukaisuuskysymysten alle. Asukkaan tarpeet ja toiveet määrittelevät hänen päivärytminsä. Asukkaalla tulee olla oikeus päättää nukkumaanmeno- ja heräämisaikansa sekä se, milloin hän syö tai peseytyy. Kuitenkin arjen velvollisuudet vaikuttavat päivärytmiin; töihin ja kouluun pitää mennä silloin kun aika on. Asukkaan pitää voida päättää omista elintavoistaan; yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi asukkaan on saatava valita, haluaako hän noudattaa terveellisiä vai epäterveellisiä elintapoja. Vaikka henkilökunta haluaisikin hyvää tarkoittaen ohjata asukasta hyviin ja terveellisiin elämäntapoihin, on se aina oikeuksiin puuttumista ja itsemääräämisoikeuden rajoittamista. Asukkaan elintapoihin voi kuitenkin puuttua mahdollisimman hyvässä yhteisymmärryksessä asukkaan kanssa, jos hän ei ole itse kykenevä ymmärtämään elintapojensa seurauksia ja vahingoittaa niillä vakavasti terveyttään. (Verneri 2017.) Asuntolassa asuvan itsemääräämisoikeutta voidaan mielestäni paremmin toteuttaa ja tehostaa tietolomakkeen avulla. Jos henkilökunnalla on tieto, mitä asukas haluaa tehdä

vapaa-ajallaan ja miten hän on tottunut elämään, niin asukkaan elämän on mahdollista jatkua mahdollisimman samanlaisena kuin mihin hän on tottunut, eikä asuntolaan muutto tuo niin paljoa muutoksia.

Asukkaalla on oltava tarpeeksi apua, jotta itsemääräämisoikeus voi toteutua. On ihmisoikeuksien rajoittamista, jos itsemääräämisoikeus ei toteudu riittämättömän avun, puuttuvien apuvälineiden tai jonkin muun syyn takia. Henkilökunnan mitoituksen on oltava riittävä, jotta asukas voi käyttää itsemääräämisoikeuttaan ja elää haluamallaan tavalla. Ryhmämuotoisessa toiminnassa ei pystytä huomioimaan jokaista yksilöllisesti ja taata heidän itsemääräämisoikeuttaan, ja se johtaa helposti laitosmaisuuteen. Avun jonottaminen jokapäiväisiin toimiin ei toteuta itsemääräämisoikeutta eikä osallisuutta. (Verneri 2017.) Lomakkeen avulla pystytään ennakkoon kartoittamaan asukkaan avuntarve ja pystytään tarjoamaan hänelle hänen muuttaessaan sellaista apua, jota hän tarvitsee.

3.4 Kehitysvammaisen irtautuminen lapsuudenkodista

Kehitysvammaisen nuoren itsenäistyminen ja irtautuminen lapsuudenkodista on usein samantapaista kuin vammattomilla nuorillakin. Kuitenkin kehitysvammaisilla aikuistumisen prosessit vaihtelevat suuresti ja joillakin vammaisilla henkilöillä ne jäävät toteutumatta. Nuorilla vammaisilla on kuitenkin aikuistumisprosessissaan monia esteitä, toisin kuin vammattomilla. Vammaisella ei yleensä kehity työura sekä heillä ei ole niin paljoa valinnanmahdollisuuksia kuin vammattomilla nuorilla. Seurustelukumppanin löytäminen on usein myös vaikeaa. Kehitysvammaisilla on samanlaisia haaveita kuin kellä tahansa nuorella. He haluavat löytää mielekästä toimintaa tai työtä sekä asua itsenäisesti. (Haarni 2006, 19.) Henkilön muuttaessa Tynkäkujalle on tärkeää tietää hänen aikaisemmat asuinpaikkansa. Joku on saattanut kokeilla itsenäistä asumista, mikä ei kuitenkaan ole onnistunut. Suurin osa muuttaa lapsuudenkodistaan ja asuntolaan muuttaminen on suuri muutos. Siksi on tärkeää tietää uudesta asukkaasta mahdollisimman paljon.

Moni kehitysvammahuollon asiakas asuu vielä täysi-ikäistyttyäänkin lapsuudenkodissaan. Vanhemmat ovat usein haluttomia siirtämään lastaan laitokseen asu-

maan. Osa kykenee asumaan itsenäisesti, osa asuu kehitysvammaisille tarkoitetuissa tukiasunnoissa ja osa asuntoloissa. Kehitysvammainen henkilö tarvitsee arkeensa myös mielekästä tekemistä, pelkkä asumisen turvaaminen ei riitä. (Haarni 2006, 20.) Tynkäkujan asuntolan työntekijöiden mukaan siellä asuvat harrastavat paljon. Lomakkeessa kysytään uuden asukkaan harrastuksista ja mielekkäästä vapaa-ajan tekemisestä. Jos sellaisia ei ole, hänelle varmasti keksitään jotain mielekästä tekemistä. Ihanteellista tietenkin olisi, jos asukas pystyisi jatkamaan samaa harrastusta muuton jälkeen. Harrastuksista on hyvä kysyä etukäteen, koska asukas ei välttämättä osaa sanoa, mitä hän on harrastanut.

Kehitysvammaisen nuoren muuttaminen pois lapsuudenkodistaan ei ole suuri muutos vain hänelle itselleen, vaan myös hänen perheenjäsenilleen. Vanhemmat huolehtivat, miten nuori pärjää uudessa omassa kodissaan ja osataanko paikassa, jonne lapsi muuttaa, tukea ja auttaa häntä. Vanhemmat myös miettivät, tekevätkö he oikein irrottautuessaan lapsestaan. Vanhemmat pohtivat myös, tuleeko lapsi uudessa asuinpaikassaan ymmärretyksi ja hyväksytyksi. Aikuistuvaa kehitysvammaista tulee kohdella hänen ikätasonsa mukaisesti, jolloin häntä on tuettava itsenäistymään ja päästämään irti lapsuudenkodistaan. (Puranen 2007, 5.) Tietolomake auttaa siinä, että henkilökunta saa tiedon, jos uudella asukkaalla on kommunikaatiossa puutteita tai häiriöitä ja oppii ymmärtämään asukasta paremmin. Tietolomake on hyödyllinen myös vanhemmille. Täyttäessään lomaketta yhdessä lapsensa kanssa, he varmistuvat siitä, että asuntolaan menee kaikki tarvittava ja tärkeä tieto heidän lastaan koskien. Ja koska se on kirjallisena, se pysyy aina tallessa eikä ole henkilökunnan muistin varassa. Lomake synnyttää luottamusta asuntolan, asukkaan ja hänen vanhempiensa välillä. Vanhemmatkin voivat antaa lapsensa uuteen asuinpaikkaan hyvillä mielin, koska tietävät, että asuntolassa on olemassa kaikki tärkeä tieto, joka koskee heidän lastaan.

4 KEHITYSVAMMAISTEN ASUMISPALVELUT

4.1 Kehitysvammaisen nuoren muutto lapsuudenkodista

”Laissa kehitysvammaisen erityishuollosta (519/1977) säädetään erityishuollon antamisesta sellaiselle henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja. (1§) Erityishuollon yksilölliseksi toteuttamiseksi erityishuollon johtoryhmän tai sen määräämissä rajoissa toimintayksikön vastaavan johtajan tulee hyväksyä erityishuolto-ohjelma jokaista erityishuollon tarpeessa olevaa henkilöä varten. Ohjelma on mahdollisuuksien mukaan laadittava yhteistyössä henkilön itsensä ja hänen laillisen edustajansa taikka hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvan omaisensa tai muun läheisensä sekä sosiaalilautakunnan tai muun sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen kanssa. Ohjelmaa on tarpeen mukaan tarkistettava. (34§) Yksilöllistä erityishuolto-ohjelmaa toteutettaessa on pyrittävä siihen, että sellaisen henkilön asuminen, joka ei voi asua omassa kodissaan, mutta joka ei ole laitoshuollon tarpeessa, järjestetään muulla tavoin.” (35§)

Yksi tärkeimmistä edellytyksistä itsenäiseen elämään on mahdollisuus muuttaa omaan kotiin. Monesti, jos kehitysvammainen jää koko aikuisiäkseenkin lapsuudenkotiinsa, hän jää samalla lapsen asemaan riippumatta iästään. Ongelmia tulee viimeistään silloin, kun vanhemmat eivät enää pysty huolehtimaan lapsestaan. Moni kehitysvammainen viettää asunnossaan enemmän aikaa kuin vammattomat, joten heille oma asunto on entistä tärkeämpi. Kehitysvammaiset eivät usein käy yhtä paljon koulua kuin vammattomat eivätkä osallistu työelämään tai vietä paljoakaan vapaa-aikaansa asuntolan ulkopuolella. Siksi on tärkeää löytää kehitysvammaiselle asunto, joka vastaa hänen tarkoituksiaan. (Malm ym. 2006, 400–401.) Tietolomakkeessa on tärkeää kysyä siitä, mitä asukas mieluiten tekee vapaa-ajallaan ja mitä hän harrastaa, jotta hän saisi mahdollisuuksien mukaan asuntolan ulkopuolista elämää ja tekemistä. Jos asukkaalla ei ole vielä työtoiminta- tai opiskelupaikkaa, sitä voidaan jo alkaa järjestää ennen muuttoa, koska lomakkeesta selviää sekin, käykö asukas jossain työtoiminnassa tai opiskeleeko

hän. Tynkäkujan asuntolassa ollaan todella aktiivisia ja asukkaat harrastavat paljon ja liikkuvat paljon asuntolan ulkopuolella. Uudelle asukkaallekin varmasti keksitään jotain tekemistä vapaa-aikaan, jos hänellä ei sitä asuntolaan muuttaessaan vielä ole.

Monesti kehitysvammaiset joutuvat tai saavat asua toisten ihmisten kanssa ja se edellyttää toisten huomioon ottamista, yhteisvastuullisuutta ja vastuunottokykyä omasta käytöksestään. Vastuullisuutta voidaan opetella päätöksenteolla ja valinnoilla. Yhteisistä asioista pitää osata päättää yhdessä ja jokainen asukas on myös vastuussa siitä, että päätökset toteutetaan. Jokaisen työpanos on tärkeää, jotta saavutetaan yhteinen päämäärä. (Kaski ym. 2013, 203.)

Viime vuosina kehitysvammaisten laitosasuminen on vähentynyt ja tilalle on tullut pienempiä ja kodinomaisempia yksiköitä. Sosiaalihuoltolain (11§) mukaan ”on pyrittävä huolehtimaan siitä, että kehitysvammaisen elinympäristö on turvallinen ja kodinomainen sekä tarpeeksi virikkeitä tarjoava, yksityisyyden mahdollistava sekä kuntoutusta, omatoimisuutta ja toimintakykyä edistävä”. Jos kehitysvammainen ei pysty asumaan itsenäisesti omassa kodissaan, on kunnan järjestettävä asumispalvelu asuntolassa, pienryhmäkodissa tai perhehoidossa. Tavoitteena on, ettei kehitysvammaisten tarvitsisi vaihtaa kotipaikkakuntaansa asumisensa vuoksi. Nykypäivänä kehitysvammaisten asuntojen tulisi olla normaalin asutuksen joukossa ja niiden tulee sulautua ympäristöönsä luontevasti. (Malm ym. 2006, 382.) Tynkäkujan asuntola sijaitsee normaaliasutuksen keskellä eikä sitä arvaisi asuntolaksi, ellei tietäisi. Itse asuin kilometrin päässä asuntolasta viisi vuotta tietämättä, että kyseessä on kehitysvammaisten asuntola.

Niitä kehitysvammaisia varten, jotka tarvitsevat eniten apua arjessaan, on autettuja asumisyksiköitä, joissa henkilökunta on paikalla ympärivuorokautisesti. Omatoimisempia varten on ohjattuja asuntoloita, joissa ei useinkaan ole yövalvontaa ja kaikkein itsenäisempiä kehitysvammaisia varten on erilaisia tuetun asumisen muotoja, joissa asunto sijaitsee lähellä ohjattua asuntolaa ja henkilö pystyy saamaan sieltä tarvitsemansa tuen. Siinä vaiheessa, kun kehitysvammaisen muutto vanhempien luota itsenäisempään asumiseen tulee ajankohtaiseksi, harjoitellaan asumista usein kuntoutustutkimusjakson aikana laitoksessa tai asumis-

valmennusyksikössä. Siellä kartoitetaan henkilön taitoja ja mikä olisi hänelle paras mahdollinen asumismuoto. (Malm ym. 2006, 382–383.) Vuonna 2009 autetuissa asumisyksiköissä asui 5554 kehitysvammaista, ohjatuissa asumisyksiköissä 2066, palvelu- ja tukiasunnoissa 911, perhehoidossa 1100 ja laitoksissa 2749 (Kaski ym. 2013, 320). Tynkäkujan asuntola on ohjattu asuntola, jossa on henkilökuntaa ympärivuorokautisesti. Lähes kaikki Tynkäkujan asuntolan asukkaat käyvät töissä tai opiskelevat, joten siellä on yksi ohjaaja aamuvuorossa ja kolme iltavuorossa. Yövuorossa on aina yksi ohjaaja tai hoitaja.

Itsenäistyvän kehitysvammaisen tulisi oppia huolehtimaan itsenäisesti ja omaaloitteisesti oman huoneensa siisteydestä ja järjestyksestä. Tärkeää on, että osaa sijata vuoteensa, siivota huoneensa ja huolehtia yleisestä järjestyksestä. Asuntolassa kehitysvammaisen ohjaus on aluksi päivittäistä, mutta pikkuhiljaa vastuu siirtyy asukkaalle. Jotta itsetuntoa ja motivaatiota saadaan pidettyä yllä, ei tule vaatia asukkaalta liian pikkutarkkaa lopputulosta eikä hänen työnsä jälkeä mennä korjailemaan. (Kaski ym. 2013, 203.) Toisinaan se on tarpeen, etenkin wc:n pesu on monella haasteellista ja hygienian vuoksi sitä on myös ohjaajan välillä korjailtava. Tynkäkujan asuntolan ohjaajat kertoivat, että heidän asuntolassaan asukkaiden ohjaus on päivittäistä. Vastuuta ei voi kokonaan siirtää asukkaalle, vaan siellä asuvat tarvitsevat ohjausta joka päivä monissa tilanteissa. Tietolomakkeessa kysytään asukkaan kyvyistä ja haasteista. On hyvä tietää asukkaasta esimerkiksi se, paljonko hän on lapsuudenkodissaan huolehtinut huoneensa siivouksesta ja muista kotitaloustöistä. Joidenkin kanssa saa aloittaa opettelun ihan alusta ja joiltakin on vaadittu kotitöihin osallistumista jo pienestä pitäen.

4.2 Kehitysvammaisten asuminen Porissa

Tynkäkujan asuntola on Porin kaupungin ensimmäinen kehitysvammaisten asuntola. Se on perustettu vuonna 1991. Tynkäkujan asuntola on suunnattu lievästi ja keskivaikeasti kehitysvammaisille henkilöille. Aluksi asuntolassa oli yhdeksän vakituista asukasta sekä yksi tilapäishuone. Silloin Tynkäkujan asukkaat olivat iäl-

tään keski-ikäisiä tai nuoria aikuisia. Tynkäkuja laajeni vuonna 1994 neljätoistapaikkaiseksi ja vuonna 1998 asuntoja oli jo 24. Myös henkilökunnan määrä on lisääntynyt alkuvuosien kolmesta kahdeksaan. Suurin osa Tynkäkujalla työskentelevistä on sosionomeja. Tynkäkujan asuntola on ohjattu asuntola. (Porin kaupungin sosiaalikeskus 2005.)

Porin kaupungilla on yhdeksän vammaisille tarkoitettua asuntolaa. Kahdeksan niistä on tarkoitettu kehitysvammaisille henkilöille ja yksi asuntola vaikeavammaisille asiakkaille. Asuntoloista kahdeksan sijaitsee Porissa ja yksi Merikarvialla. Suurin osa asuntoloista on tarkoitettu pysyvään asumiseen, mutta kahdessa yksikössä järjestetään myös tilapäisasumista. Porissa voidaan hakea asumispalveluihin sähköisesti tai perinteisellä paperisella hakemuksella. Sähköinen hakemus on tarkoitettu yhteistoiminta-alueen kuntien asukkaille. Niihin kuuluvat Porin, Ulvilan ja Merikarvian asukkaat. Palvelussa voi seurata hakemuksen käsittelyvaihetta. Vammaispalveluhakemuksessa pitää kuvailla vamman aiheuttamaa haittaa jokapäiväisessä elämässä, listata käytössä olevat mahdolliset apuvälineet ja kertoa, mitä muita palveluja asiakas saa. Asumisyksiköihin haetaan Porin kaupungin vammaispalveluiden sosiaalityöntekijöiden kautta. (Pori i.a.)

4.4 Onnistunut muutto asuntolaan

Jotta kehitysvammaisen muutto asuntolaan onnistuisi mahdollisimman hyvin ja kivuttomasti, tarvitaan hyvää muuttovalmennusta. Kehitysvammaiselle pitää alkaa kertoa asiasta hyvissä ajoin, ihannetapauksessa kaksikin vuotta ennen muuttoa. Luontevissa arkielämän yhteyksissä kerrotaan muuttamisesta, lapsuudenkodista irtaantumisesta ja itsenäistymisestä. Tulevaan asuntoon tutustutaan hyvissä ajoin etukäteen ja tutustutaan myös muihin asukkaisiin ja ympäristöön. Muuttoprosessi tarvitsee aina alkuunpanijan. Se voi olla kehitysvammainen itse, hänen perheenjäsenensä, sosiaalityöntekijä tai asumispalvelujen järjestäjän edustaja. (Puranen 2007, 16.) Porissa otetaan ensin yhteyttä omaan sosiaalityöntekijään. Tulevaan asuntolaan käydään tutustumassa ja tehdään muuttopäätös. Asumisen alussa on neljän kuukauden koeaika, jolloin asuminen voidaan perua puolin ja toisin, jos asuinpaikka ei olekaan jostain syystä sopiva.

Sopivaa asumismuotoa mietittäessä ja etsittäessä pitää paneutua siihen, vastaako asumismuoto ja itse asunto kehitysvammaisen toimintakykyä, pystyykö hän vaikuttamaan siihen, keiden kanssa hän asuu ja kuinka paljon asuntolassa voi rakentaa omaa elämäntapaansa ja tehdä omia valintojaan. Kun on löydetty sopiva asumismuoto, on tärkeää osapuolten yhteistyö. Muuttajan on tärkeää asuntonsa lisäksi tutustua uuden asuinpaikkansa työntekijöihin ja luoda heihin jonkinlainen yhteys jo ennen muuttoa. (Puranen 2007, 16–17.) Tynkäkujan asuntolan henkilökunnan mukaan asuntolaan muuttava asukas käy yleensä tutustumassa asuntolaan etukäteen. Lisäksi hän mahdollisuuksien mukaan tulee henkilökunnan palaverin aikana käymään, jotta hän näkisi kaikki työntekijät. Asukkaalle näytetään asuntolan yhteiset tilat ja oma asuntonsa. Usein hän näkee samalla myös muita asuntolassa asuvia henkilöitä.

Kehitysvammaisen muuttaessa on paljon hoidettavia asioita. Yhteistyöllä päätetään, kuka vastaa muuttajan raha-asioiden hoidosta. Täytyy miettiä, onko hänellä edunvalvojaa vai tarvitsisiko hän sellaisen ja edunvalvojan puuttuessa päätetään, kuka hoitaa asumistuen ja mahdollisen hoitotuen ja eläkkeen hakemisen sekä kuka tekee muuttoilmoituksen. Terveyteen liittyvät asiat olisi syytä olla ennen muuttoa ajan tasalla, jotta aikaa vapautuu taloksi asettumiseen. Ennen muuttoa tulisi hoitaa reseptien uusimiset, rokotukset, hammaslääkärikäynnit ja lääkärinlausunnot. (Puranen 2007, 17, 23.)

Kehitysvammaista koskeva tieto on ensiarvoisen tärkeää siirtää hänen mukanaan asuntolaan. Henkilökunta ymmärtää muuttajaa sitä paremmin, mitä enemmän heillä on tästä tietoa käytössään ja työntekijät osaavat tällöin ottaa kehitysvammaisen persoonallisuuden huomioon parhaiten. Kuitenkin jokaisella ihmisellä on salaisuuksia ja myös kehitysvammaisen henkilön yksityisyyttä tulee kunnioittaa. (Puranen 2007, 25.) Tietolomakkeessa haluttiin ottaa esiin kaikki oleellinen ja alussa tarvittava tieto, mutta ei kuitenkaan haluttu udella liikaa. Lomaketta tehdessäni mietin Tynkäkujan asuntolan henkilökunnalta saadun asiantuntijatiedon sekä teoriatiedon pohjalta, mitkä tiedot olisivat olennaisia ja mitkä eivät. Huolella tehty lomake auttaa muuttajaa sopeutumaan asuntolaan ja auttaa henkilökuntaa toimimaan uuden asukkaan kanssa.

Ennen muuttoa tulee kehitysvammaisen kanssa keskustella, miten hän haluaa sisustaa huoneensa. Mitä hän haluaa mukaansa lapsuudenkodistaan ja mitä uutta hän haluaisi? Tavarat tulee pakata hyvissä ajoin ennen muuttopäivää, jotta muutto sujuu jouhevasti. Kehitysvammaiselle olisi hyvä, jos muutossa mukana olevat ihmiset olisivat hänelle tuttuja ja turvallisia ja että muutto olisi mahdollisimman hyvin suunniteltu ja organisoitu, jotta se sujuu ilman ylimääräistä sähläystä. (Puranen 2007, 26.)

5 TIETOLOMAKKEEN LAATIMINEN

5.1 Kyselymenetelmän käyttö

Mietin, että Tynkäkujan asuntolan henkilökunnalta saan asiantuntijatietoa siitä, mitä asioita tietolomakkeessa voidaan kysyä. Pelkkään teoriatietoon pohjautuva tietolomake ei olisi välttämättä vastannut asuntolan tarpeita, joten päätin yhdistää teoria- ja asiantuntijatiedon kyselymenetelmän avulla. Laadin Tynkäkujan asuntolan henkilökunnalle kyselylomakkeen, jossa esitin kysymyksiä siitä, mitä tietoja he haluaisivat lomakkeessa olevan ja sen perusteella laadin lomakkeen. Henkilökunnan kyselylomakkeita tehdessäni mietin, että se ei saa olla liian ohjaileva, joten esitin kysymyksiä, joihin piti sanallisesti vastata. Vein kyselylomakkeet asuntolan henkilökunnalle ja kun kaikki olivat vastanneet, hain ne itselleni ja niiden analysoinnin perusteella sekä teoriatietoon perustuen laadin rungon, mitä kysymyksiä asukkaan lomakkeeseen tulee.

Laadin kyselylomakkeen ja vein jokaiselle oman lomakkeen Tynkäkujan asuntolaan 15.9.17. Annoin vastausaikaa kolme viikkoa, jotta jokainen ehtisi varmasti vastaamaan kyselyyn. Tavoitteena minulla oli saada jokaisen työntekijän näkemys asiaan. Kyselylomaketta laatiessani käytin teoriatietoa hyväkseni ja sain tehtyä kattavan kyselyn.

Tynkäkujan asuntolan työntekijät olivat vastanneet kyselyyn innokkaasti ja laajasti. Hekin odottavat saavansa käyttöönsä uuden asukkaan kyselylomakkeen, jotta heidän työnsä uuden asukkaan kanssa lähtisi käyntiin helpommin, kun on riittävästi taustatietoa hänestä. En esitellyt tässä vaiheessa kyselytuloksia työntekijöille, vaan yritin ottaa jokaisen vastauksen huomioon laatiessani kyselylomaketta ja yritin tehdä siitä mahdollisimman järkevän kokonaisuuden, joka palvelee koko Tynkäkujan asuntolan työyhteisöä.

Tynkäkujalla on pieni työyhteisö, kahdeksan työntekijää. Samankaltaisia vastauksia heidän kyselylomakkeissaan esiintyi. He haluavat perustietojen lisäksi tietää uuden asukkaan lääkityksestä, että onko lääkitystä ja onko laskutusta mihinkään apteekkiin ja onko asukas itse tottunut jakamaan lääkkeensä. Rahankäytöstä he haluavat myös tietää etukäteen. Onko asukkaalla edunvalvoja vai

kykeneekö hän itse maksamaan laskunsa ja huolehtimaan muistakin raha-asioistaan. Allergiatkin on heidän hyvä tietää jo ennen muuttoa, joten laitoin sellaisenkin kohdan lomakkeeseen. Diagnoosi on myös tärkeää tietää, jotta he tietävät, millaisia haasteita diagnoosiin liittyen muuttajalla voi olla. Asukkaan historiasta he haluaisivat saada tietoa lapsuudesta, nuoruudesta ja aikuisuudesta ja niiden aikojen asioista, jos on sattunut jotain erityistä. Monessa kyselylomakkeessa oli haluttu tietää myös uuden asukkaan koulutuksesta ja mahdollisista työkokeiluista. Vanhempien ja muiden tärkeiden ihmisten yhteystiedot on hyvä löytyä myös asuntolasta, joten nekin kysytään lomakkeessa.

Kyselymenetelmän tarkoitus on saada kerättyä vastauksia tietyltä joukolta ihmisiä samoihin kysymyksiin. Kyselyyn vastaavien ihmisten pitää pystyä vastata esitettyihin kysymyksiin yksiselitteisesti ja empimättä. Tutkimuksen kohderyhmä voi olla myös suuri, itselläni se oli vain kahdeksan henkilöä. Kyselylomake tulisi suunnitella yhdessä kohderyhmän edustajien kanssa, koska he tietävät, millainen kyselylomake sopisi heidän tarkoituksiinsa parhaiten. Kyselylomake tulisi aina esikokeilla vastaajien tasolla siksi, että aineiston jälkikäsittely olisi ongelmatonta. (Anttila 2006.)

Kyselylomake kannattaa pitää mahdollisimman lyhyenä, yksinkertaisena ja selvänä, koska pitkät ja epäselvät kysymykset pelottavat vastaajia. Usein kyselylomakkeissa halutaan vähän tietää, millaiset ihmiset vastaavat kyselyihin, joten niissä kysytään vastaajan ikää, sukupuolta, asuinpaikkakuntaa, koulutusta, ammattia, perheenjäsenten lukumäärää, tulotasoa ja muita henkilökohtaisia tietoja. Henkilötietojen kysyminen kannattaa kuitenkin jättää mahdollisimman minimiin, koska se lisää kyselyn pituutta ja ne myös koetaan yksityisyyttä loukkaaviksi ja turhaksi uteluksi. Henkilötietojen kysymisen kohtaa lomakkeessa tulee harkita huolella. Monille tulee hyökkäävän henkilökohtainen olo lomakkeesta, jos ne ovat heti alussa, joten monesti on parempi sijoittaa ne vasta kyselyn loppuun. (Anttila 2006.)

Kysely voidaan laatia käyttämällä avoimia kysymyksiä. Silloin vastaaja voi kirjoittaa mieleisensä vastauksen. Kysely voidaan toteuttaa myös käyttämällä nominaaliasteikkoa. Siinä vastaaja valitsee sopivan vaihtoehdon useista mahdollisuuksista. Kyselyssä voidaan käyttää järjestysasteikkoa, jolloin vastaaja laittaa

asiat tai henkilöt järjestykseen jonkin kriteerin mukaan. (Anttila 2006.) Toteutin kyselyn käyttäen avoimia kysymyksiä. Koin, että rasti ruutuun -tyyppiset vastausvaihtoehdot olisivat johdatelleet liikaa vastauksia ja avoimilla kysymyksillä sain kattavamman kuvan siitä, millaisen tietolomakkeen asuntolan henkilökunta haluaa. Jos olisin asettanut vastausvaihtoehtoja, olisi tärkeitä kysymyksiä saattanut jäädä huomaamatta ja näin ollen niitä ei tietolomakkeessa olisi.

5.2 Kyselyaineiston analysointi

Kyselyaineiston analysointi aloitetaan tarkistamalla, onko joihinkin lomakkeisiin vastattu virheellisesti tai puutteellisesti. Jos puutteellisia vastauksia on paljon, se vaikeuttaa tulosten tulkintaa. Toisinaan kyselyyn vastataan huolimattomasti. Vastaajat voivat epähuomiossa rengastaa väärän vaihtoehdon, joka vaikuttaa tulosten luotettavuuteen. Seuraavaksi tarkistetaan, onko kysymyksiin vastattu yhtenäisesti ja ovatko kaikki ymmärtäneet kysymykset oikein ja ovatko kaikki ymmärtäneet annetut ohjeet samoin. Tutkimuksen luotettavuutta pohdittaessa raportoidaan niistä vastauksista, jotka ovat täysin virheellisiä tai väärin ymmärrettyjä. (Anttila 2006.) Tynkäkujan asuntolan henkilökunta oli selvästi he paneutunut kysymyksiin ja miettineet niitä huolella. He olivat vastanneet kysymyksiin laajasti ja asiantuntevasti. Sain heidän vastaustensa ja kehitysvammaisuuden teorian perusteella tehtyä tietolomakkeen uudelle asukkaalle.

Tutkimusaineiston kokoamisen ja palautettujen vastausten tarkistuksen ja koodaamisen jälkeen jatketaan analyysiä tilastollisten menetelmien avulla. Kyselyaineisto analysoidaan ja tulkitaan yleensä tietokoneavusteisesti. (Anttila 2006.) Koska itselläni oli lomakkeessa pelkkiä kysymyksiä, joihin ei ollut valmiita vastausvaihtoehtoja, ja koska vastauksia oli niin vähän, riitti omalla kohdallani pelkkä yksinkertainen tulosten analysointi. Analysoin vastaukset käymällä ensin aineiston huolellisesti läpi ja tein omia havaintoja vastauksista. Poimin vastauksista yksittäisiä, tärkeitä asioita ja reflektoin niitä. Sen jälkeen jaoin aineiston osiin sen mukaan, mitkä vastaukset poikkesivat toisistaan, ja joiden vastaukset olivat samankaltaisia. Kirjoitin samalla myös oman teoriatietoon pohjautuvan näkemykseni siitä, mitä asioita koin tärkeäksi tietolomakkeessa olevan. Tämän jälkeen

liitin omat havaintoni teoriataustaan ja sen avulla lähdin purkamaan kyselyn aineistoa.

Hiljalleen aineisto pelkistyi ja siitä jäi pois kaikki epäolennainen. Järjestelin vastaukset ja jäsensin sekä tiivistin vastaukset niin, ettei mitään olennaista jäänyt pois. Helpotin sisällön analyysiä tekemällä käsitekartan. Keskiöön piirsin uuden asukkaan ja siitä lähdin purkamaan aineistoa niin, että kirjoitin siihen asioita, joita kyselyssä tuli esiin. Kirjoitin siihen myös asioita, joita pidin tärkeinä teorian kannalta. Käsitekartta helpottaa analysointia, koska se on visuaalinen, se auttaa hahmottamaan kokonaisuuksia, se selkiyttää analyysiä ja sitä, mikä on olennaista ja mikä epäolennaista (Kajaanin ammattikorkeakoulu i.a.).

Tehtyäni uuden asukkaan tietolomakkeen valmiiksi vein sen Tynkäkujalle ja työntekijät saivat katsoa, pitääkö lomakkeeseen tehdä muutoksia. Muutamia muutosehdotuksia tuli lomakkeen ulkoasuun liittyen ja tein lomakkeeseen muutokset ja sen jälkeen se tuli valmiiksi. Sisällöltään se vastasi asuntolan tarpeita. Lomake tullaan antamaan jokaiselle Tynkäkujalle muuttavalle uudelle asukkaalle ja hän saa täyttää sen yhdessä omaisensa tai ohjaajansa kanssa ja palauttaa sen Tynkäkujalle jo ennen muuttoaan.

6 YHTEENVETO

Idea opinnäytetyöni aiheeksi tuli työharjoittelupaikallani tynkäkujan asuntolassa. Ehdotin vastaavalle ohjaajalle tietolomakkeen tekoa, koska heillä ei ollut sellaista käytössä. Koin, että lomake olisi hyödyllinen sekä asuntolassa työskenteleville että asuntolaan muuttaville. Lomakkeesta ollaan kiinnostuneita muistakin asuntoloista, mutta heidän kohdallaan se ei mielestäni toimi ilman muutoksia. Ohjatussa, autetussa ja tuetussa asuntolassa pitäisi mielestäni olla jokaisessa oma tietolomakkeensa, joka palvelisi parhaiten juuri kyseisen asuntolan tarpeita.

Opinnäytetyöni oli produkti, jonka lopputuote eli uuden asukkaan tietolomake jäi Tynkäkujan asuntolan työkaluksi sekä auttamaan henkilökuntaa että auttamaan myös uutta asukasta, jotta hänen muuttonsa uuteen kotiin onnistuisi hyvin. Uskon, että lomake tulee olemaan asuntolassa käytössä jokaisen uuden asukkaan kanssa. Mielestäni lomakkeen käyttö on asuntolassa perusteltua, koska sitä käyttämällä saadaan uudesta asukkaasta paljon hyvää tietoa jo ennen hänen muuttoaan ja voidaan suunnitella, miten hänen kanssaan aletaan toimia. Lomake auttaa henkilökuntaa ymmärtämään uutta asukasta ja hänen tapojaan sekä antaa muuttajan lähipiirille uskoa, että asuminen lähtee hyvin liikkeelle, koska asuntolassa on muuttajasta paljon etukäteistietoa. Lomake auttaa henkilökuntaa rakentamaan luottamuksellisen ja luottavaisen suhteen asukkaaseen jo ennen muuttoa.

Lomakkeen teon jälkeen Tynkäkujan asuntolaan ei ole muuttanut uusia asukkaita, joten en osaa sanoa, onko tietolomake hyödyllinen työkalu henkilökunnalle ja onko siitä hyötyä uuden asukkaan kotiutumisprosessissa.

Opinnäytetyötä tehdessä oli haastavaa rajata opinnäytetyön sisältöä. Kehitysvammaisuutteen liittyy paljon kaikenlaisia liitännäisongelmia ja kehitysvammaisuus on itsessään monimuotoista, että aihe vain laajeni laajenemistaan ja johonkin piti vetää raja. Nyt on ollut puheenaiheena laajalti YK:n vammaissopimuksen ratifioinnin jälkeen kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus ja se on asuntolamaailmassa melko vaikea ja moniulotteinen asia. Kehitysvammaisella pitäisi olla oikeus päättää omasta asuinpaikastaan ja päivärytmistään, mutta vastassa ovat asuntolan säännöt ja aikataulut.

Olisi mielenkiintoista kuulla muutaman vuoden päästä, onko tietolomakkeesta ollut hyötyä asuntolassa ja auttaako se henkilökuntaa oppimaan tuntemaan asukas ja hänen tapansa paremmin. Olisi hyödyllistä tietää myös, onko tietolomake käytössä ja onko siihen jouduttu tekemään muutoksia, jos lomake ei olekaan palvellut heidän tarpeitaan.

LÄHTEET

Anttila, Pirkko 2006. Tutkiva toiminta luovan ja esittävän kulttuurin kehittämishaasteena. Hamina: Akatiimi.

Brusas, Tea; Nevala, Soili; Koivisto, Jarkko; Rautanen, Marjo & Sgureva, Leena 2014. Eettisesti toimien, itsenäisyyttä tukien. Selvitys Superilaisista vammaispalveluissa. SuPer ry. Saatavilla 23.1.18 https://www.superliitto.fi/site/assets/files/4691/super_vammaisty_n_selvitys_low.pdf

Ekmark, Maritta; Heiniluoma, Susanna; Huotari, Irma; Leino Sanna & Puranen, Tuula. 2010. Omaa kotia kohti. Ylöjärvi: Painohäme Oy.

Haarni, Ilka 2006. Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Helsinki: Valopaino Oy.

Kajaanin ammattikorkeakoulu. Laadullisen aineiston analyysi ja tulkinta. Saatavilla 4.1.18. http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Laadullisen-analyysi-ja-tulkinta

Kaski, Markus; Manninen, Anja & Pihko, Helena 2013. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro OY.

L 519/1977. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta. Saatavilla 23.1.18 https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519#L3P33

Malm, Marita; Matero, Marja; Repo, Marja & Talvela, Eeva- Liisa 2006. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki: WSOY.

Mäkinen, Jari 2017. Itsemääräämisoikeuskoulutus. Satakunnan sairaanhoitopiiri. Saatavilla 12.12.17. http://www.satshp.fi/ammattilaisille/taydennyskoulutus/Documents/IT-SEM%C3%84%C3%84R%C3%84%C3%84MISOIKEUS%204%204%202017%20alueellinen%20koulutus%20Jari%20M%C3%A4kinen%20netti.pdf

Porin kaupungin sosiaalikeskus 2005. Porin sosiaalitoimen toimintakertomus.

Porin kaupungin vammaispalvelut. Asumisyksiköt. Saatavilla 18.12.17. https://www.pori.fi/perusturva/sosiaalijaperhe/vammaispalvelut/asumisyksikot.html

Puranen, Tuula 2007. Muuttovalmennus. Opas itsenäistyvän kehitysvammaisen muuttajan vanhemmille. Kehitysvammaisten palvelusäätiö.

Rinnekoti-säätiö. Kv-tietopankki. Kehitysvammaisuus. Saatavilla 12.10.17. http://www.kvtietopankki.fi/kehitysvammaisuus

Satakunnan sairaanhoitopiiri 2017. Itsemääräämisoikeuskoulutus. Saatavilla 13.10.17. http://www.satshp.fi/ammattilaisille/taydennyskoulutus/Documents/IT-SEM%C3%84%C3%84R%C3%84%C3%84MISOIKEUS%204%204%202017%20alueellinen%20koulutus%20Jari%20M%C3%A4kinen%20netti.pdf

Verneri.net 2017. Itsemääräämisoikeus. Saatavilla 12.12.17. http://verneri.net/yleis/itsemaaraamisoikeus-arjessa

Verneri.net 2016. Kehitysvammahuolto ennen. Saatavilla 11.1.0.17http://verneri.net/yleis/kehitysvammahuolto-ennen

LIITE 1: kyselylomake Tynkäkujan asuntolan henkilökunnalle

Hei!

Opiskelen Diakissa Porin toimipisteessä sosionomiksi ja olen tekemässä opinnäytetyönäni teille uuden muuttajan tietolomaketta. Lomake on uutta asukasta varten, jotta hän täyttää sen ennen muuttoaan ja palauttaa teille, jotta saatte hänestä etukäteistietoa. Pyydänkin teitä nyt vastaamaan seuraaviin kysymyksiin omin sanoin.

Terveisin Annakaisa Rauhalammi

1. Mitä tietoja koet tärkeäksi saada tietää uudesta asukkaasta ennen hänen muuttoaan?

   _____

   _____

   _____

   _____

2. Mitä asukkaan perustietoja lomakkeessa tulisi kysyä?

   _____

   _____

   _____

   _____

3. Millaisia kysymyksiä liittyen hänen päivärytmiinsä ja vapaa- ajan tekemisiinsä olisi hyvä tietää?

   _____

   _____

   _____

   _____

Kiitos vastauksestasi!

LIITE 2: Uuden asukkaan tietolomake

UUDEN ASUKKAAN TIETOLOMAKE

(täytetään yhdessä omaisen kanssa ja palautetaan ennen muuttoa)

Nimi	**Henkilötunnus**
Puhelinnumero	**Edunvalvoja**
Lähiomaisen nimi	**Lähiomaisen osoite ja puhelinnumero** _____
Lähiomaisen nimi	**Lähiomaisen osoite ja puhelinnumero** _____
Diagnoosit _____ _____	**Allergiat** _____ _____
Lääkitys _____ _____ _____	**Työtoiminta/ yhteyshenkilö** _____ _____ _____
Koulutus	**Muuta huomioitavaa**

Mitä haluan kertoa itsestäni?
Missä asioissa olen hyvä?
Missä asioissa minulla on haasteita?
Mitä teen mieluiten vapaa-ajallani?
Mitä harrastan?

Lähimmät sukulaiseni ja ystäväni?
Mistä muutan ja aikaisemmat asuinpaikkani?
Erityistä huomioitavaa kommunikointiini/ motorisiin taitoihini tai muuhun liittyen?

Jatkoa kohtaan:

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____